

EHL-İ SÜNNET'E GÖRE RIZIK

Abdülkadir ÇİTİL*

Öz

Rızık, Allah'ın isim ve sıfatları ile bağlantılı bir kavramdır. Allah, Rezzak olduğu için O'nun fiili sıfatları arasında rızık vermek de vardır. Öte yandan rızık, insanların temel sorunları arasındadır. İnsanların temel ilgi alanı olan bir konu, genellikle dinin de ilgi alanına girmektedir. Zira din, hayatın kendisidir. Bu doğrultuda rızık konusu, İslam düşüncesinde yer etmiş ve itikadi mezhepler tarafından incelenmiştir. Ana hatlarıyla benzer düşüncelere sahip olan Ehl-i sünnet ve Mu'tezile'ye göre rızık veren Allah'tır. Ancak tartışma, rızık tanımını ve ne olduğu üzerinde odaklanmıştır. Söz konusu tartışma alanı, rızık mülk olup olmaması ve yenilen şeyin ötesinde bir rızık kapsamının bulunup bulunmamasıdır. Ekonomik hayatın rızık üzerinde şekillendiği dikkate alınacak olunursa, piyasanın şekillenmesi olan rızık taksiminde insan iradesi ve çabasının etkinliğinin var olduğu görülecektir. Tüm insanları ilgilendiren ve yaratılmış ile Yaradan arasındaki ilişkide önemli bir konu olan rızık, itikadi bağlantısı yanında psikolojik ve sosyolojik boyutu da bulunmaktadır. Adil, Rahman ve Rahim olan Yaradan'ın mutlak iradesi doğrultusunda verilen rızık, insani değerlendirmeler bağlamında tanımlanmasının zorluğu ortaya çıkmaktadır. Tartışmalar da bu eksende olmuştur.

Anahtar kelimeler: Rızık, Ehl-i sünnet, Mu'tezile, İlahi taksimat.

RIZQ (SUSTENANCE) ACCORDING TO AHL AL-SUNNAH

Abstract

Rızq is a concept related to God's names and attributes. There is also the provision of sustenance among His actual attributes in a way that God is Razzaq. On the other hand, rızq is among the basic issues of people. A subject that is a main concern of people is generally a field of interest of religion. Because religion is life itself. In this respect, sustenance had been included in Islamic thought and also it had been examined by the (religious) creedal sects. According to the Ahl al-Sunnah and Mutazilah which have commonly similar opinions, God is the only Giver. However, the discussion had focused on the definition of sustenance and the quality of it. The area of discussion in question is whether it is property and there is the scope of sustenance beyond eating or not. If the subject of taking form of an

Atf: Çitil, Abdülkadir (2018), "Ehl-İ Sünnet'e Göre Rızık", *Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (15), ss. 20-34.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (kadircitil@gmail.com), orcid.org/0000-0002-7368-1279.

economic life on sustenance is taken into consideration, it has seemed that there is the effectiveness of human will and effort in the distribution of sustenance which is forming of the market. Rızık that is across the board issue and an important center in the relationship between the creations and the Creator has had psychological and sociological dimensions besides creedal connection. The difficulty of defining of sustenance which is given by 'Adil (the Just), Rahman (the Merciful) and Rahim (the Compassionate) in accordance with His absolute will has appeared in the context of human evaluations. Islamic scholars' discussions are within this context.

Key Words: Rızık (Sustenance), Ahl al-sunnah, Mu'tazilah, Divine division.

Giriş

1. Rızık Kelimesi ve Kapsamı

Rızık, Arapça'da "رزق" fiilinden türemiş; hem mastar hem de isim olarak kullanılan bir kelimedir. Lügatte "kendisinden faydalanılan şey" olarak tanımlanmaktadır, çoğulu "erzâk" şeklindedir. Rızık ayrıca nasip, pay, şans ve hisse anlamlarına da gelmektedir.¹

Rızık tanımında temel ölçü, "kendisinden yararlanılan şey" olmasıdır. Bu doğrultuda yiyecek, giyecek, yağmur ve bağış, barınılacak yer, iyilik, nimet, gıda, maişet, mal, mülk, evlat, aile, ilim, gayret ve güç gibi olgular, rızık kapsamı içerisindedir.² Yazır'a göre rızık, mülk olsun veya olmasın, yenilen, içilen ve diğer şekillerde faydalanılan mallar, çocuk, eş, gayret, iş, ilim ve bilgileri de içermektedir.³

Kur'an-ı Kerim'de yer alan, "Dedi ki: 'Ey kavmim görüşünüz nedir söyler misiniz? Ya ben Rabbinden apaçık bir belge üzerinde isem ve O da beni kendisinden güzel bir rızık ile rızıklandırmışsa? Ben, size yasakladığım şeylere, kendim sahiplenmek suretiyle, size aykırı düşmek istemiyorum" (Hûd 11/88) ayeti doğrultusunda rızık, manevi bir anlam taşımaktadır.

Konuyla bağlantılı olarak bazı hadisler, rızık türevleriyle ilgili veriler sunmuştur. Nitekim "Dünya nimetlerine sahip olanlardan biri de, Allah'ın mal ve ilim ile rızıklandığı kimsedir"⁴ hadisinde maddi ve manevi rızık birlikte anılmıştır. Yine "Allah'ım! Şeytanı bizden ve bize vereceğin çocuklardan uzak tut"⁵ şeklinde buyrulmak suretiyle, rızık kategorisine çocuklar da dâhil edilmiştir.

Kelam bilginlerinin rızık kavramına yükledikleri anlam doğrultusunda rızık kapsamı şekil almaktadır. Sözelimi Ebü'l-Mu'in en-Nesefî'ye göre rızık iki

¹ Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed Firuzabâdî, *el-Kâmûsu'l muhît* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiye, 1995), 886; Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb el-İsfehânî, *el-Müfredat fi garibi'l-Kuran*, (Beyrut: Darü'l-fikr, ts), 194.

² Murtaza ez-Zebidî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs* (Beyrut: Daru'l-fikr, 1994), 13:162.

³ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak dîni Kur'an dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1971), 1:192.

⁴ Ebü İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, "Zühhd", 17.

⁵ Tirmizî, "Nikâh", 8.

tür anlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki gıdalanmak olurken, ikincisi ise sahip olunanlar manasına gelmektedir.⁶

Fahredden Râzî Allah'ın, "Sizi rızıklandırdığımız şeylerden infak edin" (el-Münâfikûn, 63/10) ayetine dayanarak rızıkın, 'elde bulunan şey' olduğunu söylemiştir. Zira ona göre eğer rızık, 'yenilen şeyler' olarak tanımlanırsa, bu durumda yenilmiş bir şeyden infak edilmesinin anlamsızlığı ortaya çıkar. Buna göre rızık, sadece 'yenilen şey' anlamında olmayıp, geniş kapsamlı bir kavramdır.⁷

Yukarıdaki tanım ve kapsam doğrultusunda mezheplerin rızıkı, itikadi bir problem olarak anlamlandırma ve bu doğrultuda yorumlama biçimleri ortaya çıkacaktır.

2. Kur'an-ı Kerim'de Rızık

Rızık kelimesi Kur'an'da türevleriyle birlikte 123 yerde yer almaktadır.⁸ Bunlardan birisi olan "Onlar gayba inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar" (el-Bakara 2/3) ayetinde rızık, Allah'a nispet edilmiştir. Bu doğrultuda Kur'an'da "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızık Allah'a ait olmasın" (Hûd 11/6) ayetinde olduğu gibi, gerçek rızık vericinin (Rezzâk) Allah olduğu belirtilir.⁹

Kur'an, rızık verenin yalnızca Allah olduğunu ve rızık başka varlıklardan beklemenin anlamsız ve boş olduğunu belirterek insanların şirke düşmemeleri gerektiğini haber vermiştir. Ayrıca birçok ayette de Allah'ın rızık kestiği takdirde hiç kimsenin rızıkları vermeye güçleri yetmeyeceğini vurgulamıştır.¹⁰

Ana kabul bu olmakla birlikte rızık, başta insan olmak üzere başka varlıklara da nispet edilmiştir. Sözgelimi, "Allah'ın, sizin için geçim kaynağı yaptığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin. O mallarla onları besleyin (verzukûhum), giydirin ve onlara güzel söz söyleyin" (en-Nisâ, 4/5) ayetinde rızık, bazı insanların diğerlerine verebileceği şey olarak ifade edilmiştir. Ashab-ı Kehf'ten bahseden bir başka ayette ise, "Şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin" (Kehf, 18/19) şeklinde buyurularak, yiyecek ve içecek anlamında kullanılmıştır. Yine Kur'an'da gökten inen şeyin (yağmur) de rızık olduğu şu ayette belirtilmiştir: "Allah'ın gökyüzünden rızık indirip ölmüş olan yeryüzünü onunla diriltmesinde akledenler için dersler vardır" (el-Câsiye, 45/5).

Rızıkın sadece bu dünyaya özgü olmadığı, ahirette verilenlerin de rızık olduğunu, "İman edip sâlih ameller işleyenlere, kendileri için; içinden ırmaklar

⁶ Ebü'l-Muîn Meymun b. Muhammed b. Muhammed el-Hanefi en-Nesefî, *Tabsiratü'l-edille fi usûli'd-din*, nşr. Hüseyin Atay, Saban Ali Düzgün (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), 2:279.

⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtilü'l-gayb*, trc. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, vd (Ankara: Akçağ Yayınları, 1990), 2:30.

⁸ Şerafettin Gölçük, "Rızık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35:73-74.

⁹ er-Ra'd 13/16, el-İsrâ 17/30, el-Ankebût 29/62, er-Rûm 30/37.

¹⁰ Mehmet Yıldırım, *Kelam İlminde Rızık ve Ecel*, Yüksek Lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (Van, 2006), 9.

akan cennetler olduğunu müjdele. Cennetlerin meyvelerinden kendilerine her rızık verilisinde, 'Bu daha önce dünyada iken bize verilen rızık' diyecekler. Hâlbuki bu rızık onlara dünyadakine benzer olarak verilmiştir" (el-Bakara 2/25) ayeti belirginleştirmiştir. Öte yandan, "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar" (Âl-i İmrân, 3/169) ayeti de, Cennet nimetlerinin birer rızık olduğunu vurgulamaktadır. Benzer bir şekilde, Cehennemliklerin durumu da şöyle anlatılmıştır: "Cehennemlikler de cennetliklere, 'Ne olur, sudan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bizim üzerimize akıtın' diye çağırırlar". (A'râf, 7/50) Bu ayette Cehennemde olanların rızık ne olduğunu bildikleri anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda rızık Cehennemde de mevcut olmadığı ancak onların Cennet rızıklarına talip oldukları görülmektedir.

Arapçada yenilen şeyler dışında faydalandığımız diğer maddi-manevi şeyler için rızık teriminin kullanılışı mecâzîdir. İstifade etsek de etmesek de bize rızık olması için verilen mallar ve başkalarına infak ettiklerimiz, mecâzen rızık olarak adlandırılmıştır.¹¹

3. Mu'tezile'nin Rızık Kavramına Yaklaşımı

Mu'tezile'nin genel kanaatine göre rızık, "Kişinin, mülkü olan şeyi yemesi" veya "istifade edilmesi men edilmemiş olan şey" şeklinde tanımlanmıştır. Daha özgün bir tanımla rızık, kişinin faydalandığı ve başkasının da onu bundan men edemediği şeydir.¹² Bu tanımlardaki mülke sahip olma yani malikiyet, sahip olduğu şeyde tasarrufa güç yetirmek demektir. Bu doğrultuda bir kimse hırsızlık yoluyla sahip olduğu malın, maliki değildir. Zira o, bir başkasına aittir. Bir köle sahibi birisi, onun maliki değildir. Zira tüm yönleriyle köleye sahip olamamaktadır.¹³ Onlara göre "istifade etmek" ten amaç, zevk ve lezzet almak demektir. Lezzet ise, bir şeyi istek ve arzuyla idrak etmek anlamındadır. Lezzetler iki türlüdür. Birincisi, uyuz olan bir kimsenin kaşınmadan ötürü almış olduğu lezzete, geçici lezzet denir. İkincisi ise, koku ve tat alma gibi bâkî olandır.¹⁴

Bu tanım doğrultusunda Kâdî Abdülcebbar, rızık iki kategoride inceler. Bunlar, su gibi mutlak rızık ile avlanma, miras, hibe ve alışveriş gibi muayyen rızıktır.¹⁵

Rızık mutlak ve muayyen şeklinde ikiye ayıran Kâdî Abdülcebbar'a göre tüm insanların istifadesine sunulan hava, su ve güneş gibi nimetler, mutlak rızıktır. Bireylerin mülkiyeti altında olanlar ise, muayyen rızıktır. Bu doğrultuda mutlak

¹¹ Şuayip Türk, *Kelami açıdan rızık problem*, Yüksek Lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (Van, 2008), 9.

¹² Abdülcebbar b. Ahmed, Kâdî Abdülcebbar, *Şerhü'l-usûli'l-hamse* (Kahire: Mektebetu Vehbe, 1988), 785.

¹³ Kâdî Abdülcebbar, *el-Mugnî fi ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl*, nşr. Mahmûd M. Hudayri, İ. Medkur (Kahire: ed-Darü'l-Mısriyye, 1963), 11:28.

¹⁴ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhü'l-usûli'l-hamse*, 11:785.

¹⁵ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhü'l-usûli'l-hamse*, 11:786.

rızık, öncelikle elde eden kimsenin mülkiyetinde olur. Bu mülkiyete güç yetirmede, tüm insanlar aynı düzeydedir.¹⁶

Ebü'l-Huzeyl el-Allâf'a (ö.235 / 850) göre rızık, Allah'ın kulları için yarattığı faydalanılacak şeydir. Kullarına verdiği bu rızıktan helal ve haram olarak hükmettiği olmak üzere iki kısımdır. Allah'ın kuluna helal kıldığı onun rızıkıdır; haram olarak nitelendirdiği ise rızıkı değildir.¹⁷

Mu'tezilenin kendi anlayışlarını doğrulamak amacıyla ile dayanak olarak bazı nassi kaynaklar kullanmışlardır.

Onlara göre Kur'an-ı Kerim'de yer alan, "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir" (en-Nisâ, 4/29) ayetinde gaspın haram olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda, "Herhangi birinize ölüm gelip de, 'Ey Rabbim! Beni yakın bir zamana kadar geciktirsen de sadaka verip iyilerden olsam' demeden önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayın" (el-Münâfikûn, 63/10) ayetinde yer alan ifade doğrultusunda, eğer haram rızık olsaydı, gasp edilen maldan infakın da sevap sayılması gerekirdi.

Mu'tezile bilginlerinin haramı rızık olarak kabul etmemelerine gerekçe olarak dayanak olarak kullandıkları bir başka ayet olan "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helal, iyi ve temiz olarak yiye ve kendisine inanmakta olduğunuz Allah'a karşı gelmekten sakının" (el-Mâide, 5/88) ayetteki "حَلَالًا طَيِّبًا" ifadesine göre de haram, rızık değildir. Zira ayette belirgin bir şekilde 'helal ve temiz olan' ibaresi yer almaktadır.

Yine Mu'tezile bilginlerine göre, "Size rızık olarak verdiklerimizden infak edin" (el-Münâfikûn 63 / 10) ayeti doğrultusunda, eğer haram kendisini yiyen kimse için rızık olsaydı, Allah insana, "Ondan infak edin" diye emretmezdi. Yine "Onlar ki gayba inanırlar, namaz kılar ve onlara rızık olarak verdiklerimizden infak ederler" (el-Bakara 2/3) ayeti de iki açıdan delil olur. Birincisi: Ayette onlar (muttakiler) kendilerinin rızıklandıkları şeyleri infak ettiklerinden dolayı övülmüşlerdir. Eğer haram rızık olsaydı, ondan infak etmelerinin de övülmesi gerekirdi. Haramın kötülenmesi, onun rızık olmadığını gösterir.¹⁸

Öte yandan eğer haram, rızık olsaydı, onu işleyen kişinin övülmesi, karşı çıkanın da yerilmesi gerekirdi. Oysaki harama engel olan methedilmektedir. Ayrıca haram mal sahibinden, söz konusu malın alınıp, gerçek sahibine verilmesi gerektiği buyrulmuştur. Nitekim Hz. Peygamber, bir kediye yiyecek vermeyen bir kadının cehennemlik olduğunu belirterek, onu kınamıştır. Çünkü kadının men ettiği şey, kedinin rızıkıdır. Eğer haram olan şey, elinde olan kimseye yönelik rızık olsaydı, onda tasarruf etmesini yasaklayan kişi de kınanırdı. Yine Allah, haramı hırsız için rızık olarak tayin etseydi, bu durumda malı çalınan kimseye malının

¹⁶ Kâdi Abdülcebâr, *el-Mugnî*, 11:30.

¹⁷ Kâdi Abdülcebâr, *el-Mugnî*, 11:27-30.

¹⁸ Kâdi Abdülcebâr, *el-Mugnî*, 11:35.

iade edilmesi ve de halifeye onun elinin kesilmesini emretmesinin gerekçesi ne olacaktı?¹⁹

Yine sözgelimi, bir sultan askerine mal bahşetse, bu askerlerin rızıkı olur ve buna onların rızıkı denilir. Eğer sultan, bazı malların taşınmasını birisine emretse, ancak onu kullanmasını yasaklasa, söz konusu mal, taşıyanın rızıkıdır denmez. Rızıkın ona taşınması için verilmesi suretiyle, ona sahiplenme yetkisi verilmiş olmakla birlikte, bu onun rızıkıdır denilemez. Benzer şekilde bir malın birisine emanet olarak verilmesi, onda tasarruf hakkını doğurmaz. Bu nedenle de onun rızıkıdır denilemez. Buna göre haram onu elde edene rızık olsaydı, yukarıda örneklenen kimseler için de ellerindeki, onların rızıkı olurdu. Yine sözgelimi bir baba oğluna, 'bu evde biriktirdiklerim sana aittir. Ondan harcayabilirsiniz. Ancak öteki evde biriktirdiklerim, başka şeyler içindir. Onlara dokunma' dese, bu durumda iki evdeki mallar onun için rızıktır denilemez. Rızık olması, sadece bir evdeki için söz konusudur.²⁰

Mu'tezile'nin genelinin görüşünü temsil eden Kâdî Abdülcebbar'ın bu değerlendirmeleri tamamen, haramın rızık olmadığını temellendirmeye yöneliktir. Onlara göre bir kimsenin bir malı elde etmesi, onun kendisi için rızık olması anlamına gelmemektedir. Haramın rızık olduğunu ileri sürmek ise, Allah'ın o kişiyi haramla rızıklandırmak suretiyle suçlanmasını gerektirir. Yine haramın Allah'tan olduğunu ileri sürmek, O'nun kabîh bir iş yapmakla itham edilmesini ve de haramı güzel göstermekle Allah'ın suçlanmasını gerektirir.²¹

Mu'tezile ulemasına göre rızık, Allah'tandır. Zira rızıkı yaratan O'dur. Ancak bu durum onların, 'kul eylemlerinin sahibidir' anlayışına aykırı değildir. Zira Mu'tezile'ye göre sözgelimi ses, insanın fiili olmakla birlikte rızık, Allah'ın eylemidir. Ancak seste bu durum söz konusu olamaz. Zira, filan adam güzel sesle rızıklanmış denebilir. Ancak bundan, o kişiye Allah'ın bu işe yarayacak organı verdiği kastedilmektedir. Bu durumda insanın yapmış olduğu fiilin değil; organın yaratılması Allah'a nispet edilmiş olur.²²

Rızıkın artıp eksilmesi konusu bağlamında Mu'tezile bilginlerine göre dua ile rızık talep etmek arasında şöyle bir bağlantı vardır: Onlara göre insanların elde ettikleri hususlarda adetullah, söz konusu ihtiyacı talep etmeyi ve bu talebi gerektirici bazı şartları gerektiriyorsa, Allah'tan o ihtiyacı gidermesi ve şartları oluşturması için O'na dua edilmesi anlamsız olmaz.

Sözgelimi, iyileşme için ilaç içmek âdetullah gereğidir. Ancak duada asıl olan, onun ibadet olmasıdır. İbadetlerde, Allah'ın fiili olan sevap talep edilir. Dua ile rızık müstahak olunmaz. Eğer duada istenen gerçekleşirse, bu sonuç bir lütuf olur.²³

¹⁹ Kâdî Abdülcebbar, *el-Mugnî*, 11:36.

²⁰ Kâdî Abdülcebbar, *el-Mugnî*, 11:37.

²¹ Kâdî Abdülcebbar, *el-Mugnî*, 11:40.

²² Kâdî Abdülcebbar, *el-Mugnî*, 11:41.

²³ Kâdî Abdülcebbar, *el-Mugnî*, 11:43.

Mu'tezile bilginlerinin geneline göre, bireyin çabasına göre rızık artıpsilebilir. Yine onlara göre, çalışarak kazanılan servete sahip olmak da rızıktır.

4. Ehl-i Sünnet'in Rızık Kavramına Yaklaşımı

Ehl-i Sünnet âlimleri rızık, Mu'tezile gibi, farklı şekillerde tanımlamışlardır. Rızık, "Canlının beslendiği şey" olarak tanımlayan Sâbûnî (ö. 580/1184),²⁴ bu tanımla, Teftazânî (ö. 792/1390) ile aynı düşünmektedir. Zira Teftazânî de rızık, "Allah'ın canlıya yemesi için verdiği şey" olarak belirtmiştir.²⁵

Ehl-i Sünnet'e göre haram da bir rızıktır. Zira hayrın ve şerrin yaratıcısı Allah'tır. Allah'ın harama rızası olmamakla birlikte, iradesi bu doğrultuda tecelli etmiştir. Haram yemek de bir vakıya olduğuna göre, var olup gerçekleşen her şey, Allah'ın iradesi doğrultusundadır. Zira O'nun istemediği hiçbir şey meydana gelmez.

Eş'arî rızık konusunda daha çok Mu'tezile'nin görüşlerini eleştirmek suretiyle kendi yaklaşımını sergilemiştir. Zira ona göre haksız yere bir yiyeceği elde edip, onu haram olarak yiyen kimseyi, Allah'ın rızıklandırmadığını düşünmek isabetli değildir. Zira ömrü boyunca haram yiyerek ölen bir kimseyi, Allah rızıklandırmadıysa, kim rızıklandıracak? Bu durumda helal rızık veren ve haram rızık veren diye bir ayırım yapmak gerekmez mi? Haram yiyen bir kimsenin gıdalanarak beslendiği ve bedeninin değiştiği göz önüne alınca, o kimsenin rızıklandığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda o şahsın bedensel gelişmesi ve büyümesinin açıklanması nasıl yapılacaktır?²⁶

Mu'tezile'nin düşündüğünün aksine, rızıkın mülk olarak nitelenemeyeceğini belirten Eş'arî, çocukların ve hayvanların mülkü olmadığı halde, rızıklandıklarını vurgular. Sözelimi süt emmek, çocuğun rızıkıdır ama çocuk ona malik değildir.²⁷

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate göre, rızıklar taksim edilmiş olup, muttakinin takvası ve azgının azgınlığıyla artıp eksilmez. Allah'ın tekeffül ettiği/üstlendiği rızık, gıdadır. Bu doğrultuda haramın da bir rızık olduğunu vurgulayan Ebû'l-Mu'in en-Nesefî, ancak kul, yaptığından dolayı ahirette sorumlu tutulacaktır. Nesefî bu konuda, "Senin Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında maişetlerini aralarında biz paylaştırdık ve onlardan bir bölümü (diğer) bir bölümünü 'teshir' etmesi için, bir bölümünü bir bölümü üzerinde derecelerle yükselttik. Rabbinin rahmeti; toplayıp yığıdıklarından daha hayırlıdır" (ez-Zuhrûf 43/32) ayetini delil olarak kullanır.

Nesefî'ye göre Mu'tezile, "sıkıntı ve zorluklar Allah Teâlâ'nın kazasıyla olmayıp, kulun yapıp etmeleriyle başına gelir. Çünkü Allah, sıkıntı ve zorluğu istemez ve onlara hükmetmez" demiştir. Ehl-i Sünnet'e göre ise, çabalamak, rızık sebebi olup, kazanç Allah'tandır. Çünkü insanın yönelmesi, sebep olup, rızık Allah

²⁴ Ebû Muhammed Nuruddin Ahmed b. Mahmûd b. Ebî Bekr Sâbûnî, *Matüridiye Akaidi*, trc. Bekir Topaloğlu (Ankara: DİB Yayınları, 2000), 151.

²⁵ Teftazânî, *Şerhü'l-Akaid*, 222-224.

²⁶ Eş'arî, *el-İbâne*, 92.

²⁷ Eş'arî, *el-İbâne*, 93.

Teâlâ'dandır. Rızık insanın çalışmasının sonucu olarak görmek doğru değildir. Elbise giymek, sıcaktan ve soğuktan korunmak için sebeptir. Sıcak ve soğuktan koruyan ise Allah'tır. Sıcak ve soğuktan koruyanın, elbise giyme işi olduğunu söylemek, tevhid inancına aykırıdır. Ehl-i Sünnet ve'l Cemaate göre, rızıklar taksim edilmiş olup, muttakinin takvası ve azgının azgınlığıyla artıp eksilmez. Allah'ın tekeffül ettiği/üstlendiği rızık, gıdadır. Mu'tezile ise, bireyin çabasına göre rızık artıp-eksileceği kanaatindedir. Yine onlara göre rızık, çalışarak kazanılan servete sahip olmaktır.²⁸

Yediği haramdan dolayı insanın yerilmeyi ve cezalandırılmayı hak etmesi, rızık konusunda iradesiyle kötü sebeplere tevessül etmesinden dolayıdır. Helal olsun, haram olsun, herkes kendi rızıkını tam olarak alır. Zira insanın gıdalanması, hem haram hem de helal ile gerçekleşir. Bir kimsenin başka birisinin rızıkını yemesi tasavvur edilemediği gibi, bir başkasının da onun rızıkını yemesi düşünülemez. Zira Allah'ın takdir ettiği bir rızık, başkası paylaşamaz.

Rızık, faydalanılan şeyler olarak tanımlayan Cüveynî (ö. 478/1085), bir kimsenin sahibi olup da faydalanamadığı şeyleri rızık olarak kabul etmez.²⁹

Bu veriler doğrultusunda itikadi İslam mezheplerinin rızık konusundaki temel yaklaşımları şöyledir: Mu'tezile'ye göre rızık, tamamen kulun girişim ve çabasıyla doğru orantılıdır. Yani kulun elindedir. Bu konuda İlahi bir müdahale söz konusu değildir.

Eş'arîlere göre kul girişim özgürlüğüne sahip olmuş olsa da, bu tavır onun, Allah'ın kendisine ezelde takdir etmiş olduğu rızık ölçüsüne yanaşmasına vesile olur.

Mâturîdilere göre ise rızık, Allah'ın tabiatı koymuş olduğu kanunlar çerçevesinde kulun çabası sonucu elde edilir. Bu çabalama yeteneği ve alanını bilen Allah, onun ne kazanacağını bilir. Dolayısıyla ezeli bilgi sahibi Tanrının zaman üstü tavassutu ile (rakîb) kulun rızıkını bilir yani belirler. O nedenle insan ne fazla ne de az rızıkını tüketmeden dünyadan ayrılmaz.

5. Rızık Taksimatı

Gazzâlî rızık dört kategoride ele almıştır. Buna göre:

-Allah tarafından garanti altına alınan rızık (Mazmûn). Herhangi bir harici bir sebep olmaksızın insan bedeninin yaşamının devam etmesini sağlayan şeydir. Allah, bu tür bir rızık garanti altına almıştır.

-Taksim edilmiş rızık (Maksûm). Yiyecek, içecek ve giyeceklerden Allah'ın insanlara taksim edip, Levh-i Mahfuz'da yazdığı şeylerdir. Bunların her biri yazıldığı şekilde, muayyen zamanlarda ve belirlenmiş miktarlarda verilir, artmaz, eksilmez, erken gelmez ve gecikmez.

²⁸ Neseî, *Bahrü'l-Kelâm*, 59.

²⁹ İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüküddîn Abdülmelik b. Abdullâh b. Yûsuf Cüveynî, *el-İrşâd* (Beyrut: Müessesetü Kütübî's-Sekafiyye, 1985), 307.

-Sahip olunan rızık (Memlûk). Allah'ın, insanların sahip oldukları şeyler şeklinde verdiği rızka denir. Nitekim Kur'an'daki, "Sizi rızıklandırdığımız şeylerden infak edin" (el-Münâfikûn 63/10) ayetinin anlamı, mâlik olduklarınızdan infak edin şeklindedir.

-Vaat edilen rızık (Mev'ûd). Allah'ın muttaki kullarına helâl yoldan ve meşakkatsiz olarak vermeyi vaat ettiği rızıktır.³⁰ Bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Kim Allah'tan sakınırsa, Allah ona bir kurtuluş yolu hazırlar ve ummadığı yerden rızıklandırır" (et-Talak, 65/2-3).

Gazzâlî'nin bu tasnifi, Allah tarafından kullarına verilmiş olan rızkın, verilmiş gerekçe ve biçimleri ile alakalıdır.

Rızkın gerçek sahibinin Allah olduğu konusunda tüm İslam mezhepleri görüş birliği içerisindedir. Bu doğrultuda rızkın artması veya eksilmesi de Allah'ın denetimi altındadır. Bu, bireyler için söz konusu olduğu gibi, toplumların rızkının artıp-eksilmesi yine Allah'ın kontrolündedir.

Allah ilahi kanun ve hikmetleri çerçevesinde rızkın bollaşması veya kıtlığını gerçekleştirir. Buna göre de işgücü, alım-satım gücü ve pazar fiyatı gibi durumlar şekillenir.³¹ Bu genel durum da bireylerin rızıklarının taksiminde etkin faktör olur.

Kâdî Abdülcebâr'a göre Allah belli zaman ve zeminlerde bir metânı bollıştırır. Böylece insanlar söz konusu maldan daha uygun bir şekilde ve fazla yararlanır. Yine Allah, bir takım hastalık gibi etkenler yaratarak, insanların rağbetinden düşen mallar, ucuzlar. Öte yandan Allah, insanların gereksinim duyduğu malların yerine etken maddesi aynı olan ve muadili konumunda bulunan bir başka nesneyi gözler önüne sermek suretiyle, bahsi geçen ilk malın fiyatını ucuzlatır.³²

Yine Kâdî Abdülcebâr'a göre Allah, malları nüfusu artırarak, talepleri yükselterek ve insanların bir nesneye olan arzularını şiddetlendirerek malın pahalılaşmasını sağlar.³³

Fiyatların şekillenmesinde ve bu doğrultuda rızkın daralması veya genişlemesinde İlahi müdahaleyi asıl kabul eden Kâdî Abdülcebâr, burada insanların rolünü ve katkısını, pahalılaşmak suretiyle toplumun aleyhine oluşmasında işlevselleştirir. Bu anlayışta, Mu'tezilenin genelinin kanaati doğrultusunda olumsuzluk durumlarının insana nispeti söz konusudur.³⁴

Bu yaklaşımıyla Mu'tezile, rızkın taksimi ve bu taksimde etken olan faktörleri ana amil olarak Allah'a nispet etmektedir. Ancak Mu'tezile, rızkın taksiminde, azalması bağlamında insanlara rol biçmiştir. Bu, onların "Adalet" anlayışının bir tezahürüdür.

³⁰ Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *Minhâcü'l âbidîn*, trc. A. Bayram, M. S. Çöğenli (İstanbul: Çelik Yayınları, 2013), 178.

³¹ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 788.

³² Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğni*, 11:57.

³³ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğni*, 11:58.

³⁴ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, 788.

Bu doğrultuda Allah'ın fiyatların yükselmesi veya düşmesini yaratması, bazen kullar tarafından iktisab edilmemiş açık sebeplerle, bazen de Mu'tezile'nin zikrettiği misallerde olduğu gibi, kullar tarafından iktisab olunan sebeplerle meydana gelmektedir.³⁵

Rızık kontrolünde bulunduran Allah, onun artması ve eksilmesinde yegâne amildir. Ehl-i sünnetin bu yaklaşımı doğrultusunda Eş'arî'ye göre malların azalacağı veya yok olacağı korkusunu kalplere yerleştiren Allah, yine söz konusu nesnelere varlığı ve bolluğu düşüncesini kalplere salmak suretiyle, emtiayı pahalılaştırır veya ucuzlatır. Böylece malların fiyatlarını artıran veya azaltan Allah olmuş olur.³⁶

Bâkılânî, rızık taksimini sonuç veren fiyatların değişimi konusunda Allah'ın rolünü şöyle açıklamaktadır: "Satın alma gereksinimini ve malların inhisar altına alınması sebeplerini yaratan Allah'tır. Gereksinim merkezli emtiyanın değerindeki artma ve eksilme, malların bol veya az bulunmasını bağlı olmayıp; insanların duyularını, ihtiyaçları olan yiyecekleri almaları hususunda Allah'ın harekete geçirmesiyledir".³⁷

Bâkılânî, Allah'ın rızıklandırma fiilini yaratma, öldürme ve diriltme fiillerine benzetmiştir. Bunlar arasından yaratma ve diriltme fiiliyle, rızıklandırma ve öldürme fiilinin aynı kefeye konulup aynı kategoride değerlendirilmesi doğru değildir. Çünkü Allah'ın rızıklandırma ve öldürme fiilinde insan iradesinin etkisi vardır. Yaratma ve diriltme fiillerinde ise insan iradesinin herhangi bir rolü yoktur. Bu sebeple bunların aynı kategoride değerlendirilmesi yanlıştır.³⁸

Teftazânî'ye göre emtiyanın pahalı veya ucuz olması, Allah'ın yarattığı birtakım sebepler ile şekillenmektedir. Bu nedenle pahalılıkta ve ucuzlukta, kulun bir müdahalesi yoktur. Zira bir malın azalması ve ardından da ona talebin artması, kulun gücünü aşan bir husustur. Bunların aksi de söz konusu olduğunda, sonuç aynıdır.³⁹ Bu doğrultuda biyolojik mahiyetteki ihtiyaç, psikolojik mahiyetteki arzudan kaynaklanan arz ve talebe bağlı olarak fiyatların düşüp yükselmesini Allah'a izafe etmek, bir Eş'arî anlayışıdır.⁴⁰

³⁵ Arif Yıldırım, "Kelman açısından fiyatların yükselişi ve düşüşü", *EKEV Akademi Dergisi*, 1:2 (Erzurum, 1998):152.

³⁶ Ebû Bekir İbn Fûrek, *Mücerredü Makâlâtî'ş-şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, nşr. Daniel Gimaret (Beirut: Dârü'l-Meşrik, 1987), 138-139.

³⁷ Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed Basri Bâkılânî, *et-Temhîd* (Beirut: Müessesetü'l-kütübis's-sekafiyye, 1957), 330.

³⁸ Fatih Yeşiltaş, *Bâkılânî ve Kâdî Abdülcebbar'a Göre Rızık ve Ecel Problemi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı (İstanbul, 2007), 60.

³⁹ Teftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, 227.

⁴⁰ Muhit Mert, "Kelman İliminde Fiyat Konusundaki Tartışmalar", *EKEV Akademi Dergisi* 15:2 (Erzurum, 1998): 166.

Ehl-i Sünnet'in temel yaklaşım noktası, her şeyin Allah'ın kontrolü dâhilinde olmasıdır. İnsan ve diğer etkenler rızkın oluşum ve ulaşımında İlahi iradenin izni doğrultusunda, vesilelerdir.⁴¹

Genel anlamda insanın toplumsal hayatında var olan rızkın değişkenliği ve kontrolü, aynı zamanda bireysel olarak da söz konusudur. Rızkın artma ve eksilme suretiyle değişken olduğunu belirten ayetler vardır. Buna göre "Allah, kullarından dilediğinin rızkını bollastırır, dilediğinin daraltır; şüphe yok ki Allah, her şeyi bilir" (el-Ankebût 29/62) ayetinde belirtildiği şekilde O, mutlak iradesiyle rızkı bollastırır veya daraltır. Bunun gerekçeleri ise, "Dedim ki: 'Rabbinizden bağışlanma dileyin; doğrusu O, çok bağışlayandır. Size gökten bol bol yağmur indirsin'. Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın" (Nûh 71/10-12) ayetinde belirtildiği şekilde Allah'tan bağışlanma dilemek, rızkın artmasına vesiledir.

Öte yandan "Ülkelerin halkları inanıp erdemli davransalardı, göklerden ve yerden üzerlerine bolluk kapısını açardık. Ama yalanladılar ve bunun üzerine kazandıklarıyla birlikte onları yakaladık" (el-A'raf 7/96) ayetinde vurgulandığı gibi insanlar, Allah'a inansa ve O'ndan korksalardı, berekete nail olacaktı. İnanmayıp, korkmadıkları için de her türlü rızıktan mahrum kalmışlardır. Benzer bir uyarı da Ehl-i Kitap için söz konusu olmuş ve "Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve kendilerine Rablerinden indirileni uygulasalardı, üstlerinden ve ayaklarının altından nimetler yerlerdi" (el-Mâide 5/66) ayeti doğrultusunda, onlar yapmaları gerekeni yapmadıklarından ötürü, söz konusu rızıklandırmadan mahrum kalmışlardır.

Allah'ın rızıklandırdığı kimselerin özellikleriyle ilgili olarak, "Eğer o yol üzere dosdoğru gitselerdi, elbette onlara bol bol su içirirdik" (Cin, 72/16) şeklinde buyurmak suretiyle, rızkın artırılması gerekçelerini belirtmiştir.

Yine, "Allah, kendisine karşı gelmekten sakınan kimseye kurtuluş yolu sağlar, ona beklemediği yerden rızık verir" (et-Talak 65/3) ayetinde yapılan vurgu doğrultusunda Allah'a itaatin, rızkın artmasına yol açtığı anlaşılmaktadır. Nimetin artma ve eksilmesiyle ilgili en belirgin ifadelerin yer aldığı, "Rabbin, 'Şükrederseniz size daha bol veririm, ama nankörlük ederseniz azabım çetindir,' diye bildirmişti" (İbrâhim 14/7) ayeti de taatin nimeti artıracığı; isyanın ise nimetten yoksun bırakacağını göstermektedir.

Nimetlerden mahrum kalmanın en bariz özelliklerinden birisi olan nankörlük, "Allah bir şehri örnek verdi: (Şehir halkı) Güvenlik ve huzur içindeydi, rızkı da her yerden bol bol gelmekteydi; fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük etti, böylece Allah yaptıklarına karşılık olarak, ona açlık ve korku elbisesini tattırdı" (en-Nahl 16/112).

Konuyla bağlantılı olan hadislerde de benzer vurgu yapılmıştır. Nitekim "Kim rızkının artmasını ve ecelinin gecikmesini isterse akraba ziyareti yapsın"⁴²

⁴¹ Şerafettin Gölcük, "Kelami açıdan fiyatların artış ve düşüşleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1982):25-31.

şeklindeki hadiste, rızıkın insanların amelleri doğrultusunda artıp eksilebileceği ifade edilmiştir.

Rızıkın artıp eksilmesiyle ilgili Mu'tezile bilginlerinin yaklaşımı, insan merkezli bakış açısı doğrultusunda olup, artıp-eksilebileceği şeklindedir. Yine benzer bir hadiste ise; "Kişi günahları sebebiyle rızıktan mahrum olur"⁴³ şeklinde buyrulmuştur.

Bu veriler doğrultusunda Ehl-i Sünnet imamlarına göre rızıklar taksim edilmiş olup, müttakinin takvası ve azgının azgınlaşmasıyla artıp eksilmez. Allah'ın üstlendiği rızık, gıdadır" diyen Ebü'l-Mu'in en-Nesefî, Mu'tezile ulemasının, insanların çabaları doğrultusunda rızıkın artıp-eksilebileceği kanaatinde olduklarını aktarır.⁴⁴

Rızıkın, Allah tarafından taksim edildiğini bildiren ayetler düz anlamıyla değerlendirildiğinde, insan iradesinden bağımsız bir anlam ortaya çıkar. Kur'an'ın bütünlüğünü, insanın sorumluluğuna yönelik veriler bir arada değerlendirildiğinde böyle bir sonuca varmak doğru olmaz. Kur'an, Allah'ı bütün rızıkların yaratıcısı olarak belirtir. Ancak bu, insanın rızıklanmada hiçbir role sahip olmadığı anlamına gelmez. Şayet, böyle olsaydı Kur'an, çalışmak, kazanmak, rızık elde etmek, ticaret yapmak gibi pek çok iktisâdî eylemi insana izafe etmez, insanları çalışmaya çağırmazdı.⁴⁵

Değerlendirme

İnsan yaşamının temel faktörlerinden olan ve bireysel anlamda rızık, toplumsal temelde iktisâdî hayat olarak adlandırılan olgu, diğer İslami disiplinlerin yanında, Kelamın da ilgi alanına girmiş ve bunu 'rızık' ve 'fiyat' başlıkları altında incelemişlerdir. Öte yandan Allah'ın isim ve sıfatlarının bir tezahürü olan rızık, aynı zamanda bir itikâdi problemdir.

Konuya bu doğrultuda yaklaşan Mâtürîdî bilginleri rızıkın, yaratma yönünden Allah'a, kazanma yönünden insana ait olduğunu kabul etmişlerdir.⁴⁶ Böylece Maturîdîler, rızık konusunda hem Allah'a hem de insana rol biçerek, meseleye iki boyutlu yaklaşmışlardır. Burada temel gerekçe, ayetlerde bir taraftan rızıkın Allah'a ait olduğu vurgulanırken, öte yandan da "İnsan ancak çalıştığı için karşılığını alır" (en-Necm 53/39) şeklindeki ayet ifadeleri olmuştur. Hadislerde de iki yönlü olarak benzer bir yaklaşım sergilenmiştir. Nitekim "Fiyatları koyan Allah'tır. Rızıkı genişleten, daraltan, gönderen yalnız O'dur. Ben Allah'tan bereket dilerim"⁴⁷ şeklinde rivayetler bulunurken, öte yandan da çalışıp kazanmanın önemine vurgu yapan hadisler de mevcuttur.

⁴² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî, *es-Sahîh*, "Büyu", 13.

⁴³ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen*, "Mukaddime", 10.

⁴⁴ Nesefî, *Bahrü'l-keîm*, 58.

⁴⁵ Hulûsi Arslan, "İktisadî faaliyetlerin kelâmî yorumu", *EKEV Akademi Dergisi* 8:21 (Erzurum, 2004):140.

⁴⁶ Nureddin Sabûnî, *Maturîdiyye Akaidi*, 158.

⁴⁷ Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani Ebû Davud, *es-Sünen*, "Büyu", 49; Tirmizî, "Büyu", 73.

Söz konusu bu tür naslar doğrultusunda, konuyla bağlantılı Ehl-i Sünnet'in prensipleri şekillenmiştir. Zira mutlak Yaradan ve hâkim, Allah'tır. Ancak O, insanın iradesine bir hareket alanı oluşturmuş ve bu sahadaki eylemlerinden onu sorumlu tutmuştur. Zira Allah, "Sizin kazandıklarınız sizindir" (el-Bakara 2/141) ve "Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız" (en-Nahl 16/93) şeklinde buyurmak suretiyle, insana yapma ve kazanma yetkisi vermiştir. Bu veriler doğrultusunda rızkın yaratıcısı Allah olmakla birlikte, tasarrufu insana aittir.

Haramın rızık olup olmaması konusundaki Mu'tezile ve Ehl-i sünnet'in yaklaşımlarındaki farklılığı, rızık tanımlarıyla doğrudan ilişkili olması nedeniyle, dinin esasına yönelik bir ayrışma olarak görmemek gerekir. Zira her iki kesim, kendi tanımları doğrultusunda hareket etmekle birlikte, sonuçta rızkın sahibinin Allah olduğu inancında birleşmektedir. Bu alandaki tartışma, insana verilen yetki ve yüklenen sorumluluğun alanı ve etkisi ile ilgilidir.

Eş'arîlerin rızık konusundaki anlayışlarında, insan iradesini tamamen dışlayan bir yaklaşım sergilenmemiştir. Onlar daha çok İlahi iradenin mutlaklığı ve kapsamlılığı ekseninde hareket ettikleri için, diğer akâid konularında olduğu gibi, burada da hareket noktası bu olmuştur. Ancak bu yaklaşımlarında insanın rolünü tamamen dışlayıcı bir tavır bulunmamaktadır.

Bireylerin olduğu gibi toplumların rızıkları da Allah'a aittir. İlahi taksimat, hem ferdî hem de ictimâî olarak söz konusudur. Bu doğrultuda rızkın sosyo-psikolojik bir boyutu bulunmaktadır. Zira Allah rızkı yeryüzüne yaymıştır. "Eğer Allah, kulları için rızkı (sınırsızca) geniş tutup yaysaydı, gerçekten yeryüzünde azarlardı. Ancak O, dilediği miktar ile indirir" (eş-Şurâ 42/27).

Bu ayet verilerine göre aynı rızık nesnesi, yeryüzüne yayılmamış ve bölgesel olarak dağıtılmıştır. Böylece insanlar birbirlerine muhtaç kılınmış ve alışveriş sektörü oluşturulmuştur. Rızkın yeryüzüne dağılımı yapılmak suretiyle Allah, insanlar arasında ekonomi ağırlıklı sosyal ilişkilerin gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda güç her zaman belirli bir zümrenin elinde olmamış ve dönüşümlü olarak taksim edilmiştir. Nitekim "O günler ki, biz onları insanlar arasında döndürür dururuz" (Âl-i İmrân 3/140) buyrulmak suretiyle rızık teminini sağlayan güç ve devletin, Allah'ın kontrolü dâhilinde olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu bu ayet ile "Fiyatları yükselten ve indiren Allah'tır"⁴⁸ hadisi, aynı temaya vurgu yapmaktadır.

Ehl-i Sünnet'in rızık anlayışındaki temel vurgu, tamamen kader görüşleri doğrultusunda şekillenmiştir. Nitekim kelim kitaplarında rızık ve ecel, kader konusu bağlamında ele alınmıştır. Bu nedenle de Eş'arîler rızkı, İlahi irade ağırlıklı; Mâtürîdîler de, insan iradesine vurgu yapan bir rızık anlayışı ekseninde hareket etmektedirler. Sonuçta ise her ikisi de nass merkezli, Kur'an ve sünnetin temel vurguları doğrultusunda rızık değerlendirmesi yapmışlardır.

Rızkın mutlak sahibi olan Allah'ın iradesi, onun dağılımında ana âmildir. Bunun yanında O'nun adaleti ve hikmeti, bu konuda temel faktörlerdendir. Rızkın

⁴⁸ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3:56.

bireysel ve toplumsal dağılımında Allah'ın tek bir sıfat ve ismiyle sorunu çözmeye çalışmak, yetersiz olacaktır. Bu nedenle Rezzâk olan Allah, aynı zamanda Âdil ve Hakîmdir. Rızık dağılımında daha gerçekçi bir değerlendirme için, Allah'ın rızık ile bağlantılı tüm isim ve sıfatlarıyla konuya yaklaşmak, daha sağlıklı sonuçlar verecektir.

Kaynakça

Arslan, Hulusi, "İktisadi Faaliyetlerin Kelami Yorumu", *EKEV Akademi Dergisi*, (8), 21, 2004:119-140.

Bâkılânî, Ebu Bekir, *et-Temhûd*, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübis's-sekafiyye, 1957.

Cüveynî, Ebü'l-Meâlî, *el-İrşâd*, Beyrut: Müessesetü Kütübî's-sekafiyye, 1985.

Eş'arî, Ebü'l-Hasan, *el-İbâne*, trc. Ramazan Biçer, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2010.

Firuzabâdî, Ebü't-Tahir, *el-Kâmûsu'l muhît*, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.

Gazzâlî, Ebû Hamid, *Minhâcü'l-âbidîn*, trc. A. Bayram, M. S. Çöğenli, İstanbul: Çelik Yayınları, 2013.

Gölcük, Şerafettin "Kelami açıdan fiyatların artış ve düşüşleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1982): 25-31.

Gölcük, Şerafettin, "Rızık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 35 (2008): 73-74.

Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed, *el-Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

İsfehânî, Râgıb, *el-Müfredat fi garîbi'l-Kuran*, Beyrut, ts.

İbn Fûrek, Ebu Bekir, *Mücerred makâlâtî's-şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, nşr. Daniel Gimaret, Beyrut: Dârü'l-Meşrik, 1987.

Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasan, *el-Mugnî fi ebvâbi't-Tevhîd ve'l-adl*, nşr. Mahmûd M. Hudayri, İbrahim Medkur, Kahire: ed-Darü'l-Mısriyye, 1963.

Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhü'l-usûli'l-hamse*, Kahire: Mektebetu Vehbe, 1988.

Mert, Muhit, "Kelam ilminde fiyat konusundaki tartışmalar", *EKEV Akademi Dergisi*, (1) 2 (1998):161-171.

Nesefî, Ebü'l-Muîn, *Bahrü'l-keâm*, trc. Ramazan Biçer, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2010.

Nesefî, Ebü'l-Muîn, *Tebşiratü'l-edille fi usûli'd-din*, nşr. H. Atay, Saban A. Düzgün, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.

Nureddin Sâbûnî, Ebû Muhammed, *Matüridiye Akaidi*, trc. Bekir Topaloğlu, Ankara: DİB Yayınları, 2000.

Râzî, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, trc. S. Yıldırım, L. Cebeci, S. Kılıç, vd, Ankara: Akçağ Yayınları, 1990.

Teftazânî, Sa'deddin Mesud b. Ömer, *Şerhü'l-Akaid*, trc. Süleyman Uludağ İstanbul: Dergâh Yayınları, 1982.

Tirmizî, Ebu İsa, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Türk, Şuayip, *Kelami açıdan rızık problemi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı, Van 2008.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak dini Kur'an dili*, İstanbul: Eser Neşriyat, 1971.

Yeşiltaş, Fatih, *Bâkılânî ve Kâdî Abdülcebâr'a göre rızık ve ecel problemi*, Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı, Kelam Bilim Dalı, İstanbul, 2007.

Yıldırım, Arif, "Kelam açısından fiyatların yükselişi ve düşüşü", *EKEV Akademi Dergisi*, (1) 2 (1998):147-160.

Yıldırım, Mehmet, *Kelam ilminde rızık ve ecel*, Yüksek Lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı, Van 2006.

Zebidî, Murtaza, *Tâcu'l-arûs bi-Şerhi'l-Kâmûs*, Beyrut: Daru'l-fikr, 1994.